

Lausunto Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 17.10.2024

Asia: HE 125/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Mielenterveyden keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Hallituksen esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Sen lisäksi ehdotetaan muun muassa, että vammaistukea jatkossa maksettaisiin alle 18-vuotiaalle lapsen vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneelle aikuisen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotuen alaikärajaa nostettaisiin vastaavasti 18 vuoteen.

Hallituksen esityksessä (s. 46) kerrotaan, että vuoden 2027 alusta, kun vammaisetuksien ikäraja muuttuu, alaikäisillä henkilöillä ei olisi enää mahdollisuutta saada 16 vuotta täyttäneen vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea. Sen sijaan henkilöllä voisi olla oikeus lapsen vammaistukeen. Esityksessä arvioidaan, että lähes kaikilla niillä, keillä olisi ollut oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen samalla tasolla kuin 16 vuotta täyttäneen vammaistuen piirissä olisi ollut. Lisäksi arvion mukaan lähes kaikilla niillä, keillä olisi ollut oikeus eläkettä saavan hoitotukeen, olisi jatkossa oikeus lapsen vammaistukeen ja mahdollisesti tasoa ylempänä kuin hoitotuen piirissä olisi ollut. Vammaisetuutta koskeva ikärajamuutos vaikuttaa perustellulta. Tämä muutos selkeyttäisi etuusjärjestelmää sekä 16–17-vuotiaan nuoren asemaa alaikäisenä lapsena.

Sairauspäivärahan, työkyvyttömyyseläkkeen sekä nuoren kuntoutusrahan saajissa korostuvat sairauspääryhmänä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Kuntoutus on ensisijainen vaihtoehto työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden, joten on kannatettavaa, että nuorten alaikäisten kohdalla mietitään ensisijaisesti muita vaihtoehtoja kuin työkyvyttömyyseläkettä. Kuntoutukseen panostamista tukee mm. Kelan seurantatutkimus, jonka mukaan nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle eli tällä on ollut positiivista merkitystä nuorten toimintakykyyn ja kokonaistilanteeseen. ¹

Mielenterveyteen liittyvät haasteet voivat vaikuttaa heikentävästi nuoren toiminta-, opiskelu- ja työkykyyn, jonka vuoksi Kelan kuntoutusrahan alaikärajan nostaminen 16 ikävuodesta 18 ikävuoteen voi lisätä syrjäytymisriskiä ja väliinpuotoamista. Hallituksen esityksessä kerrotaan (s.16) että kuntoutusrahaa sai yhteensä 9 730 alle 18-vuotiasta vuoden 2023 aikana, joten tämä muutos koskettaisi lähes 10 000 nuorta.

Nuoren kuntoutusrahan saajista valtaosa eli 7 769 henkilöä sai etuutta sairauspääryhmään "mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt" kuuluvan sairauden perusteella (s.16) On arvioitu, että noin puolet aikuisiän mielenterveyshäiriöistä on alkanut jo ennen 14 vuoden ikää ja noin 75 prosenttia ennen 24 vuoden ikää.² Tästä syystä nuoruusiässä on tärkeää

panostaa mielenterveyspalveluiden saatavuuteen sekä tarkoituksenmukaiseen kuntoutukseen, johon myös toimeentulo kuntoutuksen ajalta kuuluu yhtenä oleellisena osatekijänä.

Tänä vuonna nuoren kuntoutusrahaan ja ammatillisen kuntoutuksen aikaiseen kuntoutusrahaan on tehty jo 13 %:n heikennys. Ei ole kannatettavaa, että tähän haavoittuvassa asemassa olevien nuorten toimeentuloon kuntoutuksen aikana tehdään lisää heikennyksiä. Kuntoutusrahan alaikärajan nostoon liittyen huomionarvoista on se, että Kelan seurantatutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle eli tällä on ollut positiivista merkitystä nuorten toimintakykyyn ja kokonaistilanteeseen.¹

Kuntoutusrahan hyötyjä ja hyviä tuloksia tuodaan esille myös hallituksen esityksessä. Esityksessä (s.40) kerrotaan, että erään tutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä. Esityksessä nostetaan myös esille artikkeli, jonka mukaan nuoren kuntoutusraha on edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan.

Hallituksen esityksessä (s.47) tuodaan esille kotitalouksiin liittyvissä vaikutuksissa, että kuntoutusrahaa koskevan muutoksen kohteena olevilla nuorilla on usein esimerkiksi toimintakykyä alentava sairaus, joka voi vaikuttaa opintojen etenemiseen ja opinnoista valmistumiseen esimerkiksi oppilaitoksen tukitoimista huolimatta. Lisäksi opintojen jälkeinen työllistyminen voi olla haastavampaa ja esimerkiksi mahdollisesti nostetun opintolainan takaisinmaksussa voi olla työllistymisen vuoksi normaalia enemmän haasteita. Lisäksi haluamme nostaa esille, että on hyvin todennäköistä, että tässä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kohdalla lisätienestien hankkiminen esimerkiksi kesätyöllä tai osa-aikatyöllä ei useinkaan ole realistista nuoren toimintakyky ja voimavarat huomioon ottaen.

Vaikutusten arvioinnissa (s.54) lapsiin ja nuoriin liittyen tuodaan esille, että jatkossa kun kuntoutusrahaan ei ole oikeutta 16–17-vuotiailla, tällä voi olla vaikutusta kuntoutumiseen esimerkiksi siten, että nuori ei motivoidu kuntoutumaan ja opiskelemaan, jolloin työelämään pääseminen voi siirtyä myöhemmäksi tai estyä kokonaan erityisesti, jos nuorella ei ole mahdollisuutta saada opintotukea. Haluamme kiinnittää huomiota myös siihen, että opintotuki edellyttää tiettyä etenemistähtia opinnoissa, mikä lisää paineita, jos opiskelukyky on alentunut. Nuoren kuntoutusraha ja koulutus ammatillisena kuntoutuksena mahdollistaa opiskelun joustavammin terveydentilan huomioiden ilman samanlaista pelkoa etuuden katkeamisesta. Jos ei olisi enää mahdollista saada 16–17-vuotiaana kuntoutusrahaa, tämä voi vaikuttaa heikentävästi opintoihin.

Myös hallituksen esityksessä on tunnistettu näitä huolenaiheita. Esityksessä (s.54) todetaan, että riskinä on, että muutoksen jälkeen nuori jää ilman ammatillista koulutusta sekä riskinä on nuoren ennenaikainen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen. Näissä tilanteissa vanhempien elatus- ja huoltovelvollisuus korostuisivat nuoren tukemisessa kuntoutumisen ja työelämään tähtäämisen osalta. Kun tarkastellaan esityksen yhteisvaikutuksia, on hyvä ottaa huomioon se, että tietyissä tilanteissa vanhemman tosiasialliset mahdollisuudet tukea nuoren kuntoutumista taloudellisesti ovat heikot. Nuoren tilanne saattaa edellyttää muuttamista toiselle paikkakunnalle opiskelemaan, josta

löytyy soveltuva koulutus ja oppilaitos, jossa löytyy nuoren tarvitsema tuki, jolloin taloudellinen tuki on välttämätöntä.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi hiljattain muistion ³ (s. 31), joka käsittelee toimeentuloturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden muutosten yhteisvaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Muistiossa tuodaan esille, että nuorten palvelut heikentyvät Kelan kuntoutusrahaetuuksien ja kuntoutusrahan muutosten myötä. Huolta herättää erityisesti se, että muistiossa myös sanotaan, että nämä toimenpiteet lisäävät erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten syrjäytymisriskiä.

Lausunnon laatijat:

Riikka Mettälä, sosiaaliturvan asiantuntija, Mielenterveyden keskusliitto

Reetta Syrjäkari, sosiaaliturvan asiantuntija, Mielenterveyden keskusliitto

Oskari Korhonen, juristi, Mielenterveyden keskusliitto

Lähteet:

1. <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/721980/nuoren-kuntoutusrahalta-siirrytaan-aiempaa-harvemmin-tyokyvyttomyyselakkeelle>

2. <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/lasten-mielenterveys-ja-mielenterveyden-hairiot>

3. Sosiaali- ja terveysministeriö 2024: Vuosien 2024 ja 2025 toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveyspalvelu-lainsäädännön muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

https://stm.fi/documents/1271139/198978037/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus-+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf/b7cb50b9-37ce-9dac-a097-64a88be42075/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus-+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf?t=1727092559052